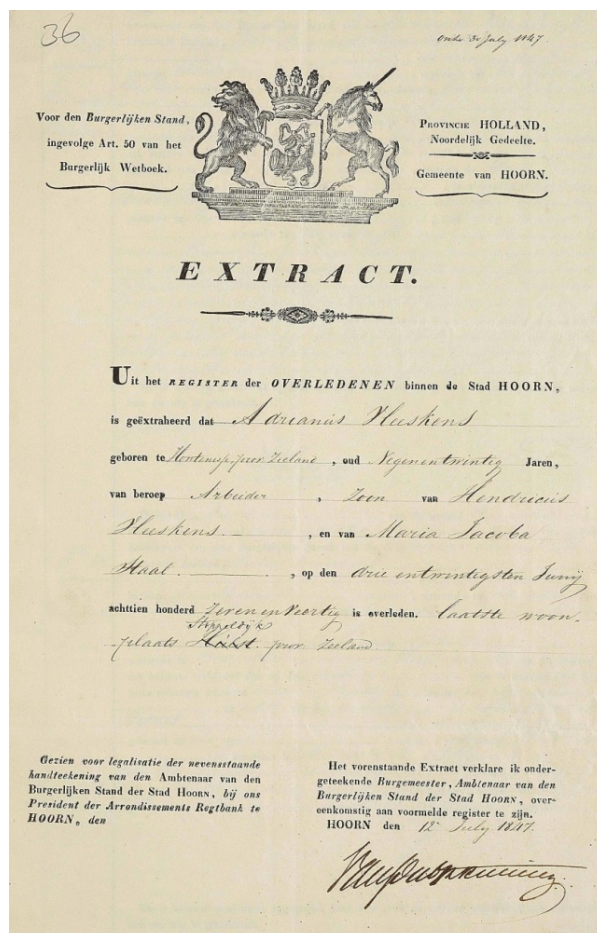

Migratie 1875-1900 – Inleiding

Voorouder Josephus Vleeskens (25 mei 1863), Sjef, migreert in 1891 van Stoppeldijk (Zeeuws-Vlaanderen) naar Den Haag om daar bij de duinwaterleiding te werken. We doen dat ‘verhaal’ elders.

Hij is niet de enige en zijn reis maakt deel uit van een massale trek naar de grote steden in het vierde kwart van de negentiende eeuw (1900D). Om ons een beeld daarvan te vormen schetsen we enkele migrantenlevens en kiezen daarvoor natuurlijk de familie Vleeskens.

Een uitzonderlijk vroege avonturier is Adriaan Vleeskens (1816), zoon van Henricus (1776), zoon van Cornelis (1740), zoon van Laurens (1710), soldaat in Hulst. Hij is naar Hoorn getrokken en daar 23 juni 1847 acht uur in de morgen overleden, negenentwintig jaar oud, arbeider. Hij woonde op het Eiland. Zijn voorlaatste woonplaats was Hulst, dacht men, maar de ambtenaar daar heeft het extract uit het register der overledenen doorgestuurd naar Stoppeldijk.¹

¹ Noord-Hollands Archief: RNH HOO-O-1847 akte 206 en de akte van Stoppeldijk: ZA 25 STO-O-1847 akte 36.

Er zijn weinig vrouwen in de familie Vleeskens die aan de migratie (kunnen) deelnemen. Anna Maria uit Hengstdijk (1849), dochter van Pieter Macharius (1814), zoon van Henricus (1776), zoon van Cornelis (1740), zoon van Laurens (1710), soldaat in Hulst, is een uitzondering. Zij is dertig als zij zich met werkman Jacobus Desaunois definitief vestigt in Amsterdam (1879). Ze wonen in de Hasselaarsteeg 16, recht tegenover het station, en krijgen vele kinderen waarvan zes blijvers.²

Eenmaal weduwe, woont zij ruim anderhalf jaar in het St Jacob aan de Plantage Middellaan (1915-1917), maar daarna bij een dochter en schoonzoon (Anna Paulina Desaunois ∞ Hendrikus Grootenboers).³ Als ze vijfenzeventig is, 10 maart 1925, krijgt ze een plek in het Huyszitten-Weduwenhof aan de Karthuizersstraat.⁴ Negen jaar later kan ze zich niet meer redden en moet ze naar het St. Jacob, waar ze januari 1935 op hoge leeftijd overlijdt.⁵

Naamgenoot en jaargenoot van de vroege avonturier, Adriaan Vleeskens (1816), kreeg zes zonen die zoals onze Sjef vanuit Stoppeldijk naar de grote stad trokken: Josephus (1852), Petrus (1856), Augustinus (1860), Adriaan (1862), Petrus Constantinus (1865) en Johannes Baptist (1867). We gaan op zoek naar hun migratieleven.

Laurens 1710 soldaat in Hulst			
Cornelis 1740			
Johannes Franciscus 1767 →		& Jacobus Franciscus 1769 →	& Henricus 1776
Adriaan 1816		Cornelis 1802	<i>Adriaan 1816</i> <i>1847 Hoorn</i>
<i>Petrus 1856</i>	<i>1879 Rotterdam</i>	Josephus 1834	Pieter Macharius 1814
& <i>Josephus 1852</i>	<i>1883 Amsterdam</i>	<i>Sjef 1863</i> <i>1891 Den Haag</i>	<i>Anna Maria 1849</i> <i>1879 Amsterdam</i>
& <i>Adriaan 1862</i>	<i>1885 Amsterdam</i>		
& <i>Petrus Constantinus 1865</i>	<i>1897 Rotterdam</i>		
& <i>Johannes Baptist 1867</i>	<i>1897 Rotterdam</i>		
& <i>Augustinus 1860</i>	<i>1898 Rotterdam</i>		

Het overzicht toont de drie broers, zonen van Cornelis (1740), en in *italics* hun migrerende nakomelingen.

We schetsen in detail het leven van drie van de zes broers, Josephus, Petrus en Tinus. Hun levensverhalen verschillen nogal en geven telkens een ander perspectief op de migratie:

- Een schamel bestaan tussen krot en weeshuis: Josephus, Euphemia en Hendricus.
- Het heen en weer: Petrus en Apollonia.
- Oponthoud onderweg: Tinus en Hanna.

Hier in de inleiding kunnen we nog wat aandacht besteden aan de andere drie broers.

- Adriaan (1862) is een bijzonder geval. Hij heeft de plaats ingenomen van een dienstplichtige en overleeft dat niet. 14 januari 1885 overlijdt Adriaan in Amsterdam drieëntwintig jaar oud tijdens zijn dienstplicht als milicien-plaatsvervanger.⁶

² Stadsarchief Amsterdam 5000 inv 1738 (BR 1874-1893) [deel 135, blad 130].

³ Stadsarchief Amsterdam 5000 inv 2550 (bijzondere registers 1897-1934) [deel 10, blad 75].

⁴ Stadsarchief Amsterdam 5000 inv 2616 (bijzondere registers 1883-1935)

⁵ Stadsarchief Amsterdam 5000 inv 2572 (bijzondere registers 1897-1934) [deel 32, blad 53].

⁶ ZA 25 HON-O-1885 akte 21. Zie voor info over de dienstplicht *Vleeskens op de Graauwenshoek*, blad 11.

- Met Johannes Baptist (1867) begint – in de woorden van tante Marie – de Rotterdamse tak van de familie. Het leven van Jan Baptist en Pitronella is samengepakt op hun gezinskaart.⁷

1. V L E E S K E N S	Johannes Baptist	m hfd	12 1 1867	Stoppeldijk	H RK	werkmán loswerkmán
				10 2 1897 Hengstdijk		
				22 2 1918 overleden		
2. Merk	Pitronella	vr	13 1 1866	Hengstdijk	H-W RK	O.R.B.12261 Rt
				10 2 1897 Hengstdijk		
				30 3 1932 Schiedam (Bel.toeg.)	Kamerl.Onneslaan	1306
3. Vleeskens	Petrus	br	22 11 1865	Stoppeldijk	O RK	loswerkmán
	Tinus			10 2 1897 Hengstdijk		
	Constantinus			2 4 1897 Schore (Bel.)		
4. Vleeskens	Joseph	zn	15 2 1897	Rotterdam	H 8 11 1922	RK kleermaker (o)
	Johannes			sedert geboorte		
				8 11 1922 GK		
5. Vleeskens	Petrus	zn	5 9 1898	Rotterdam	H 14 1 1926	RK kantoorbedien
	Johannes			sedert geboorte		
				14 1 1926 GK		
6. Vleeskens	Elisabeth	dr	21 8 1900	Rotterdam	O RK	
	Amelia			sedert geboorte		
				6 8 1902 overleden		
7. Vleeskens	Elisabeth	dr	5 10 1902	Rotterdam	H 4 1 1928	RK naaister
	Amelia			sedert geboorte		
				4 1 1928 GK Johannes P.van Geldere		
8. Vleeskens	Adriaan	zn	1 5 1905	Rotterdam	O RK	
				sedert geboorte		
				16 7 1924 Huissen (Bel.)	Dominicanenklooster	

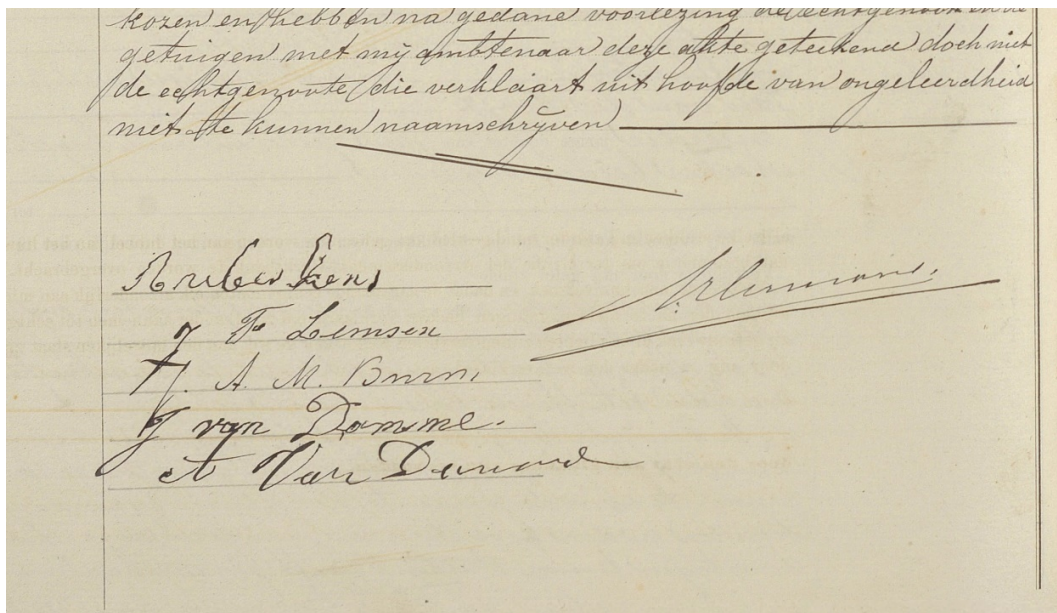
vervolg 2. o. 12.

9. Vleeskens	Jacobus Johannes	zn	14 12 1907	Rotterdam	O RK	
				sedert geboorte		
				30 1 1926 Huissen, Dominicanenklooster		
10. Vleeskens	Jacobus Johannes	zn	14 12 1907	Rotterdam	H 30 3 1932	RK z.b. kentoorb
				18 3 1927 Huissen		(N.15 8 1930
				30 3 1932 Schiedam, Kamerl.Onneslaan 130b, gehuwd		
				met Maria Th. van Muiden (GK Joha: van Muiden)		
<i>ant. 67 7/11-49</i> Josephlaan 3...Drievriendenstr.31/4...Gouverneestr.61/7...Wilhelminastr.16... Hendrikstr.96...Drievriendenstr.31/3...Dirk Smitsstr.48...Isaac Hubertstr.34... Hendrikstr.27...is gew.30...Rubroekstr.3a...Crooswijkscheweg 20a...is gew.20b... 30 6 1925 Wilgenstr.11b						

⁷ RtGAR 494-03 inv 851-506 pg 548418.

- Augustinus (1860) is de derde in lijn van geboorte maar de laatste die de trein neemt, en het gaat moeizaam.⁸ Hij is bijna 38 als hij voor ruim zes maanden in Rotterdam woont. Op zijn 42ste gaat hij opnieuw, maar nu logeert hij bij Tinus en Hanna, ruim negen maanden lang. Beide keren zegt hij dat hij koopman is, maar thuis in Stoppeldijk en Ossensisse is hij weer gewoon veldarbeider en zijn naam schrijven kan hij eigenlijk niet.

Uiteindelijk trouwt hij met Francesca Giele, hij 45 zij 60.⁹ Ze hebben nog twaalf jaar samen en overlijden kort na elkaar, hij 58 zij 73.

+++++

⁸ RtGAR 494-03 [BR] inv 567 [alleenstaandenregister, Reg C-36, personen Sti-Wal, 1880-1900] pg 186; RtGAR 494-03 [BR] inv 851-506 [gezinskaarten 1880-1940] kaart 0548423.

⁹ ZA 25 OSS-H-1906 akte 2.

Migratie 1875-1900 – Een schamel bestaan tussen krot en weeshuis: Josephus, Euphemia en Hendricus

Josephus Vleeskens, zoon van Adriaan Vleeskens en Elisabeth Taalman, geboren 11 juli 1852 te Stoppeldijk. Begin jaren tachtig, zeg 1883, gaat hij op weg naar Amsterdam en verhuist zijn moeder, inmiddels weduwe, met de andere kinderen naar Hontenisse.¹⁰ In Amsterdam aangekomen,¹¹ ontmoet hij ergens in het centrum Euphemia, die een dienstbetrekking op de Warmoesstraat heeft. Het verhaal vertelt niet wat ze in elkaar zien, maar hun stand en situatie laten geen luxe verlovingsstijd toe. December 1883 geeft zij haar dienstbetrekking op en betreft ze een kamer. Op 19 januari trekt hij bij haar in en drie maanden later trouwen ze, 26 maart 1884. Hij is werkman, zij was dienstbode, hij is 31 en zij 25.¹²

Euphemia Gezina Stoelers, dochter van Jan Hendrik Stoelers en Johanna Bokdam, geboren 30 maart 1858 te Zenderen bij Borne.¹³ Met de dood van haar moeder 25 november 1877 moet de minderjarige Euphemia haar eigen broek ophouden. Acht maanden later, 29 Juli 1878, schrijft ze zich in bij de gemeente Amsterdam. Ze is twintig jaar maar doet alsof ze achtentwintig is (*30 maart 1850), en ze zegt dat ze Stoeters heet. Ze houdt dat jaren vol en heeft nog wat varianten zoals Staelers, 30 mei 1850 en 30 maart 1856...¹⁴

Ze heeft een betrekking gevonden als dienstbode bij winkelier Mozes Hartog Bosboom, Damstraat 12. Ze werkt er tot januari 1880.¹⁵ Dan volgt een lange serie betrekkingen:¹⁶

Adrianus Bleijs	koffiehuishouder	Damstraat 16	januari – mei 1880
Jacob Noordhoff	winkelier	Damrak 69	mei-juli 1880
Jean Eugène Duport	commissionair	NZ Voorburgwal 115	juli 1880 – augustus 1881
		Warmoesstraat 185	
Moritz Henri Keijzer	koopman	Rokin 37	augustus 1881 – december 1882
Jean Eugène Duport	commissionair	Warmoesstraat 185	december 1882 – december 1883

Ze neemt na haar zelfgekozen ontslag december 1883 haar intrek in een kamer met adres Anjelierstraat 214 en woont er vanaf 19 januari met Josephus samen.¹⁷ Eenmaal

¹⁰ De eerste vermelding van Elisabeths aanwezigheid in Hontenisse is van 14 januari 1885 (ZA 25 HON-O-1885 akte 21).

¹¹ De eerste vermelding van Josephus' aanwezigheid in Amsterdam is van 19 januari 1884 (zie onder), maar daarbij staat genoteerd: *Ambth weder inschr.* Die allereerste inschrijving hebben we niet gevonden.

¹² NHA-H ASD 1884_06 fol. 49v (akte 581; 26-03-1884).

¹³ NL-ZIHCO 0123_01434-1858 akte 19.

¹⁴ We veronderstellen hier opzet of desinteresse, maar het Tukkerse dialect gooit even hoge ogen. Hoe is het anders mogelijk dat men ook in Hilversum de naam Staelers noteert en Stoelens.

¹⁵ Amsterdam Bevolkingsregister 1874-1893, archiefnummer 5000, inventarisnummer 1662 – Deel 66 fol 243; komt uit Borne, gaat naar Deel 66 fol 253.

¹⁶ Amsterdam Bevolkingsregister 1874-1893, archiefnummer 5000 inventarisnummer 1662 – Deel 66 fol 253; inv 1662 – Deel 66 fol 45; inv 2235 – Deel 522 fol 1; inv 2257 – Deel 542 fol 197; inv 2099 – Deel 419a fol 196; inv 2257 – Deel 542 fol 197.

¹⁷ Amsterdam Bevolkingsregister 1874-1893, archiefnummer 5000, inventarisnummer 1561 – Deel 15 fol 117.

getrouwd, 26 maart 1884, krijgen ze ‘echte’ woningen. Een indrukwekkende reeks van wat waarschijnlijk niet meer dan krotten waren:¹⁸

Derde Egelantiersdwarssstraat 8	april 1884 – oktober 1886

Haarlemmerdijk 49 bovenhuis	mei 1887 – juli 1888

Kleine Kattenburgerstraat 172	oktober 1889 – juni 1890
Derde Kattenburgerdwarssstraat 17	juni 1890 --

Hier moeten we de serie onderbreken. Lijkt Euphemia eerst een moedige, doortastende meid, nu na die lange serie betrekkingen en deze serie woningen komt het beeld op van een grote innerlijke onrust. Toch zal die indruk niet terecht zijn. Het woning-hoppen was gebruik onder arme mensen.¹⁹

Wat meestal veel te makkelijk gaat, gebeurt nu niet. Pas na zes jaar krijgen Josephus en Euphemia een kind, Hendricus Adrianus Vleeskens, 19 juli 1890.

Met gevoel voor symboliek stopt het archief met informatie. Doorverwijzingen ontbreken. De situatie wordt bevroren. Maar dat is een illusie. De gezinskaarten van deze periode zijn weliswaar ‘afgedaan’, maar voordat ze werden vernietigd, heeft men ze eerst samengevat. Wat hier bijeen staat, is uiterst treurig.²⁰

1	Vleeschers	Josephus	m	HC	11.7.1052	Wuppeldijk	Wc	26/3
2	Hoelers	Euphemia Gerina	p	V	30.3.1056	Borne	"	"
3	Vleeschers	Hendricus Adrianus	m	Z	19.7.1090	Amsterdam	"	"
4	^{5/7} 1090	Hendricus Adrianus	m	"	19.7.1090	"	"	"

Wertman	June 1961	1217	29/2	Ring 3	9	5	Katzenb. durch	17	109/35
	1090		1901	29.11.95	2'	"	5		100/237
"	"	"	22/3	9.9.95	3'	"	1		109/50
			1090	2.2.95	H. Dirk	p. Hasselberg	57		67/103
			1090	10.3.95	L. Cp.	Stenelykt	14		109/209
	6/7		23/1	13.5.95	L. Kl.	"	4		130/25
1090	1090	1901	230	4.7.90	L. Kl.	"	20hs		1532/110

18 Amsterdam Bevolkingsregister 1874-1893, archiefnummer 5000
inventarisnummer 1679 – Deel 80 fol 69; ontbreekt Deel 350 fol 259; inv 1723 – Deel 123 fol
121; ontbreekt Deel 350 fol 250[259?]; inv 1818 – Deel 196 fol 217; inv 1811 – Deel 189 fol 36.
19 Zie *Migratie – Het heen en weer*, blad 4-5.
20 Stadsarchief Amsterdam, Registers van tussen 1904-1910 afgedane gezinskaarten, *Archief 5416*,
Registratienummer 127, Pagina 189.

Laten we eerst maar eens de opsomming van de woningen afmaken:

Derde Kattenburgerdwarstraat 17	juni 1890	Deel 189 fol 35
Tweede Kattenburgerdwarstraat 5	29 november 1892	Deel 188 fol 237
Derde Kattenburgerdwarstraat 1	9 september 1893	Deel 189 fol 8
Dirk van Hasseltsteeg 57	9 februari 1895	Deel 67 fol 183
Groot Hemelrijk 14	30 maart 1895	Deel 149 fol 209
Klein Hemelrijk 4	25 mei 1895	Deel 150 fol 25
Klein Hemelrijk 20 hs	4 juli 1895 – 24 februari 1901	Deel K 32 [?] fol 10

De verhuizing van de Derde Kattenburgerdwarstraat 1 naar de Dirk van Hasseltsteeg past in het patroon, een verhuizing na anderhalf jaar, maar dan gaat het mis met dit gezin. Anderhalve maand later, 22 maart 1895, overlijdt Euphemia, 36 jaar oud. Josephus blijft achter met zijn zoon van vierenhalf en staat voor een lastige beslissing. Hij kan niet én zijn brood verdienen én voor zijn zoon zorgen. Hij brengt hem naar een broer van Euphemia, Antonij Stoelers, die haar voorbeeld had gevolgd en rond 1881 met vrouw en kinderen vanuit Enschede naar Hilversum was getrokken. Anton en zijn vrouw Maria hebben op dat moment een nakomertje van vier jaar, een leeftijdgenootje voor Hendricus.

Anton was fabrieksarbeider in Enschede en staat in Hilversum te boek als metaalbewerker. Mogelijk werkt hij in de ijzer- en metaalgietery van de firma Taphorn, vanaf 1881 (!) gevestigd aan de Laardergrindweg te Hilversum. Hij is bij hun migratie naar het westen dertig jaar, zijn vrouw Maria ten Cate zesendertig. Kort na aankomst krijgen ze nog een kind, Wilhelmus Jan Hendrik (1882), en vele jaren later een nakomertje, Antonius Marinus (1890). Maria is dan vijfenvijftig.

NZ Voorburgwal met de ingang van de Dirk van Hasseltsteeg, nummers 49-59 (v.l.n.r.; de nrs. 53 en 55 later samengevoegd tot nr. 53, nr. 57 vernummerd tot 55, nr. 59 gesloopt). De prent is van Willem Wenckebach en is gedateerd 24 juli 1904 [Beeldarchief Amsterdam 010194000238]. Een plek met nog redelijk wat daglicht.

30 Maart, acht dagen na de dood van zijn moeder, wordt Hendricus ingeschreven in Hilversum bij A. Stoelens (sic).

Op dezelfde dag verlaat zijn vader hun woning om te zoeken naar een goedkoper huis. In de meest krottige buurt van Amsterdam, het Groot en Klein Hemelrijk, vindt hij na ruim twee maanden wat hij zoekt in Klein Hemelrijk 20^{huis}.

Een column in het Geïllustreerd Zondagsblad van de Echo, 14 november 1905 [Beeldarchief Amsterdam 010194000124]. Links: het Hekelveld met vooraan de ingang van het Groot Hemelrijk en verderop van het Klein Hemelrijk, foto van Cornelis Leenheer, mei 1915 [012000009493]. Midden: gevelsteen *Rust Wat* in het Klein Hemelrijk, foto van August Vogt [OSIM00008000389]. Rechts: prentbriefkaart (!) van het Hemelrijk, circa 1900 [PBKD00327000001]. Het Hemelrijk is gesloopt in 1928 en bevindt zich nu onder het omvangrijke complex van *Renaissance Amsterdam Hotel*.

Ruim drie jaren later, 5 juli 1898, komt Hendricus weer bij zijn vader wonen. Hij is dan op enkele dagen na acht. Ze hebben nog wat jaren samen voordat ook Josephus overlijdt, 24 februari 1901, achtenveertig jaar oud. Hendrik is tien en voor hem staat nu het weeshuis te wachten.

In het eerste register van de gestichten in Amsterdam staat Hendricus Adrianus genoteerd bij de jongens van het R.C. Jongens Weeshuis aan de Lauriergracht 103/105, nummer 211 (Gest 1 blad 235). Hij komt daar 23 augustus 1901, een half jaar na de dood van zijn vader. Hij blijft er bijna vijf jaar.

12 April 1905 wordt de jongen, bijna vijftien jaar, ‘afgeschreven’ en vertrekt hij naar Waalwijk.²¹ Drie dagen later schrijft hij zich in in Waalwijk, waarbij men noteert dat hij koperslager is. Is hij als zodanig opgeleid in het weeshuis of noemt hij zich zo omdat hij gaat werken bij koperslager Jacobus Cornelis Marks? Hoe dan ook, hij woont daar ook in (adres B 311). Vijf jaar later, 23 december 1910, gaat hij naar zijn volgende betrekking, in Besoijen,²² waar hij bij Arnoldus Schalken werkt als landbouwer. Dat zal niet lang geduurd hebben. In het register staat genoteerd: *overgebracht naar deel II bladzijde 215* en daarboven staat gekrabbeld: *16 augustus 1911 Harenkarspel*.²³ Hij is dan eenentwintig jaar, meerderjarig en vrij om te gaan.

Of hij het gemaakt heeft tot Harenkarspel vertelt het verhaal voorlopig niet. Daarvoor moeten we het archief van de gemeente Harenkarspel induiken (Regionaal Archief Alkmaar). Het volgende en laatste bericht krijgen we uit Noordwijk. Daar heeft hij gewerkt als arbeider, gewoond Schoolstraat 28 en hij is er op 19 oktober 1918 overleden achtentwintig jaar oud. Hij sterft in bed, ’s middags om half twee.²⁴ Opnieuw, voor het laatst, verbastert men de naam van zijn moeder. Nu tot het mooie Soeters.

Postscriptum

Het zou me niets verbazen als Hendrik het slachtoffer is geworden van de Spaanse Griep. Juist op 19 oktober sloeg de griep voor de tweede keer toe in Noordwijk, op die dag met twee dodelijke slachtoffers... Luister de podcast.²⁵

†††††

²¹ Amsterdam, Bijzondere registers, archiefnummer 5000, inventarisnummer 2540 – blad 235.

²² Streekarchief Langstraat Heusden Altena, Dienstbodenregister, archiefnummer 1032, inventarisnummer 152, blad 149.

²³ Streekarchief Langstraat Heusden Altena, Dienstbodenregister, archiefnummer 1032, inventarisnummer 153, blad 10.

²⁴ Erfgoed Leiden en Omstreken, Overlijdensakten 1910-1919, archiefnummer 0900, Gemeente Noordwijk, 1399-1932, inventarisnummer 2942, aktenummer 86

²⁵ Zie voor een schets van de Spaanse griep in Nederland: <https://www.historischnieuwsblad.nl/de-spaanse-griep-in-nederland/>, d.i. Ido van de Wijdeven, ‘De Spaanse Griep in Nederland’, in *Historisch Nieuwsblad*, dinsdag 14 april 2020; en voor de griep in Noordwijk de *podcast* van Koen Marijt op 21 maart 2020: <https://anchor.fm/koen-van-toen/episodes/De-Spaanse-griep-in-Noordwijk-ebofel>, of website Koen van Toen / podcast.

Migratie 1875-1900 – Het heen en weer: Petrus en Apollonia

Petrus Vleeskens, zoon van Adriaan Vleeskens en Elisabeth Taalman, geboren te Stoppeldijk 18 februari 1856, en Apollonia Reijniers, dochter van Karel Lodewijk Reijniers en Christina Florijn, geboren te Ossensisse 16 maart 1865.

op verkenning	mei 1879 – ? (maart) 1880	Rotterdam, De Werken & Sleeuwijk
spoorwegbeambte	november 1888 – mei 1889	Den Haag / Leiden
aan de zwerf	april 1894 – april 1895	Rotterdam, Sint Jansteen, De Clinge >>
	april 1895 – november 1897	Rotterdam, Hontenisse
in de grote stad	november 1897 – februari 1914	Rotterdam
naar huis	februari 1914	Ossensisse

Het overzicht toont de reizen van Petrus en vanaf januari 1889 ook die van Apollonia. Al die tijden dat ze woonden en werkten buiten het noordelijke deel van het Hulstster Ambacht, de gemeenten Stoppeldijk, Hengstdijk, Ossensisse en Hontenisse. De reizen hebben een incidenteel karakter, zijn van korte duur en worden afgewisseld door lange perioden in het Ambacht. Ze trekken voortdurend richting Rotterdam en verder, maar ze vestigen zich er niet. Tot november 1897 – Petrus is 41, Apollonia 32 en ze hebben drie kinderen. Ze gaan naar Rotterdam en blijven er. Toch kunnen ze er in wezen niet aarden. Als de dood zich aandient, gaan ze naar ‘huis’.

Op verkenning

Petrus gaat op zijn vijftiende uit werken als inwonend dienstknecht en werkt in de eigen gemeente, Stoppeldijk, en in diverse buurgemeenten.²⁶ Op zijn drieëntwintigste doet hij een beslissende stap. Hij gaat op verkenning, hij zoekt zijn geluk verderop. Misschien dat de spoorlijn hem trekt. Twee jaar eerder was het laatste stukje van de lijn Roosendaal – Rotterdam Centrum aangelegd en Goes – Roosendaal was al eerder klaar.

Hij laat zich 20 mei 1879 als arbeider registreren in Rotterdam en geeft als zijn adres op Spoorwegdijk Keet 3 bij de familie Elschot, streekgenoten. Werken bij de spoorweg was geen slechte keuze, maar veel van het werk op met name Feijenoord was op dat moment klaar en de Rotterdamsche Handelsvereniging, die als projectontwikkelaar optrad, stond precies die maand op springen. Hoe dan ook, nauwelijks twee weken later vertrekken de Elschotten en staat hij op straat. Hij zoekt zijn heil elders en gaat op weg naar de gemeente De Werken en Sleeuwijk.²⁷

We weten niet of dat wat geworden is, maar uiterlijk maart 1880 is hij weer thuis. Hij woont dan met zijn moeder en zijn twee jongste broers in Paulus Polder en later Hontenisse.²⁸ Hij is een jaar of acht honkvast.

²⁶ GA Hulst, 001 Gem Stoppeldijk, inv 780 [BR 1861, wijk A en B] blad 84; GA Hulst, 001 Gem Stoppeldijk, inv 783 [BR 1870-1880 M-Z] blad 208; GA Hulst, 005 Gem Ossensisse, inv 838 [Dienstbodenregister, 1869-1883] blad 31; GA Hulst, 001 Gem Stoppeldijk, inv 798 [Dienstbodenregister 1869-1879] blad 35. Overigens, de dienstbodenregisters en de bevolkingsregisters van Hengstdijk en Hontenisse staan nog niet op internet.

²⁷ RtGAR 494-03 [BR Rotterdam], inv 334 [Gezinshoofden A-F, 1878-1880] blad 217.

²⁸ GA Hulst, 001 Gem Stoppeldijk, inv 785 [BR 1880-1890] blad 192. Zijn vader is al in 1873

Spoorwegbeambte

Inmiddels is Apollonia toe aan iets nieuws. Haar vader (1876) en haar moeder (1885) zijn overleden. Ze is 23 en moet haar brood verdienen als dagloonster. Petrus en Apollonia hebben trouwplannen. Hij zou werk gaan zoeken in de Randstad en als dat gelukt was, zouden ze trouwen.

Zo gezegd, zo gedaan. Hij vertrekt naar Den Haag, maar vindt daar niets en trekt verder naar Leiden. Daar vindt hij werk bij de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij. 19 november 1888 komt hij in dienst voor f 1.20 per dag, standplaats Leiden.²⁹ Niet lang daarna gaat hij terug naar Apollonia om te trouwen en dat doen ze, 9 januari 1889.³⁰ Mission accomplished.

Hij vertelt rond – en zo staat het ook in de akte – dat hij *spoorwegbeambte* is. De administratie van de HIJSM vertelt anders. Hij is aangenomen als *los arbeider*. Is dit het begin van een valse start? Is het grootspraak van Petrus of toch een trouvaille van de ambtenaar? Een speling van het lot bezorgt hem na zijn overlijden als nog de promotie waarop hij misschien had gehoopt. De overlijdensakte stelt dat hij *veldarbeider* was, maar de digitale samenvatting verandert dit in *veehandelaar*.³¹

Overledene	Petrus Vleeskens
Beroep	veehandelaar
Geboorteplaats	Stoppeldijk
Geslacht	Man
Burgerlijke staat	Gehuwd
Leeftijd	59 jaar

Half februari is het jonge stel in Leiden en op de achttiende neemt hij zijn werk weer op. Drie maanden later neemt hij ontslag, 12 mei 1889. De kaart vermeldt in mooie letters: *op verzoek ontslagen / niet eervol omdat deze persoon geen zes maanden in dienst was*.

Blijkbaar was de tijd voor een echte verhuizing naar het noorden nog niet rijp. Was het omdat Apollonia ‘op de dag af’ drieënhalve maand zwanger was? Was er geen goede huisvesting voor een gezin met baby? Trok Apollonia naar haar moeder? Was alles te onzeker? Terug naar Hontenisse.

²⁹ gestorven.
Het Utrechts Archief, 920 Nederlandse spoorwegen: personeels- en pensioenregisters, inv. 59, blad 156, nummer 1711.

³⁰ ZA 25 HON-H-1889 akte 3.

³¹ ZA 25 OSS-O-1915 akte 7.

Eindelijk rust

18 November 1897 schrijft Petrus zich weer in bij de gemeente Rotterdam, met vrouw en drie kinderen. Petrus noemt zichzelf opperman. Ze krijgen nog vijf kinderen, waarvan twee blijvers, Petrus Johannes en Theodorus Anthonius. Ze wonen bijna zeventien jaar in Rotterdam, eindelijk rust.³⁵

De oudste, Margaretha, weet op haar achttiende de rust te verstoren met een kind, dat ze een beetje verwarrend net als haar broertje Petrus Johannes noemt en dat op de gezinskaart wordt bijgeschreven (1908). Drie jaar later trouwt ze met Theodorus Antonius van Zon (3 mei 1911). Theo is een ketelbickersknecht uit Teteringen, die ook haar kind wil erkennen, wat na tussenkomst van de kantonrechter lukt.³⁶

Straat-hoppen

Het gezin van Petrus en Apollonia heeft een onnoemlijk aantal woningen afgewerkt. We geven hier wat de twee gezinskaarten ons vertellen (zie het volgende blad).

Ook in het migratieverhaal van Josephus kwamen we dit verwoede verhuizen tegen en we dachten toen – abusievelijk – dat het de onrust van Euphemia was. Een verklaring is lastig te vinden. Er bestond zoiets als een jaarlijkse verhuisdag, heel vaak 1 mei.³⁷ In het geval van jaarcontracten zou het gezin in de periode 1897-1914 zeventien adressen hebben afgewerkt. Het zijn er volgens de kaarten vierentwintig...

De meest simpele verklaring zal wel juist zijn: dat men voortdurend op zoek was naar een nog lagere huur. Ook gaat het verhaal dat er een bonus lag op verhuizen. Men kreeg bij het betrekken van een woning een maand gratis huur, of er werd gratis behangen. ‘Zodra het behang bruin werd, gingen ze verhuizen.’

De meeste straten die Petrus en Apollonia hebben afgewerkt, liggen bij elkaar in de buurt. Ze bevinden zich in de wijk het Oude Westen, direct zuidwest van het Centraal Station tussen de Henegouwerlaan en het Kruisplein/Westersingel. Van west naar oost liggen parallel aan elkaar de Zijdewindestraat, de Bloemstraat, de Coolsestraat, de Drievriendenstraat, de Anna Paulownastraat, de Diergaardesingel en ten zuiden van de West-Kruiskade liggen nog de Van Speijkstraat, de Josephlaan, en de Gouvernestraat. Het is voor Petrus en Apollonia een kwestie van straat-hoppen.

De huizen zijn relatief nieuw, 19^e eeuwse hoogbouw, goeddeels neergezet door speculanten.³⁸

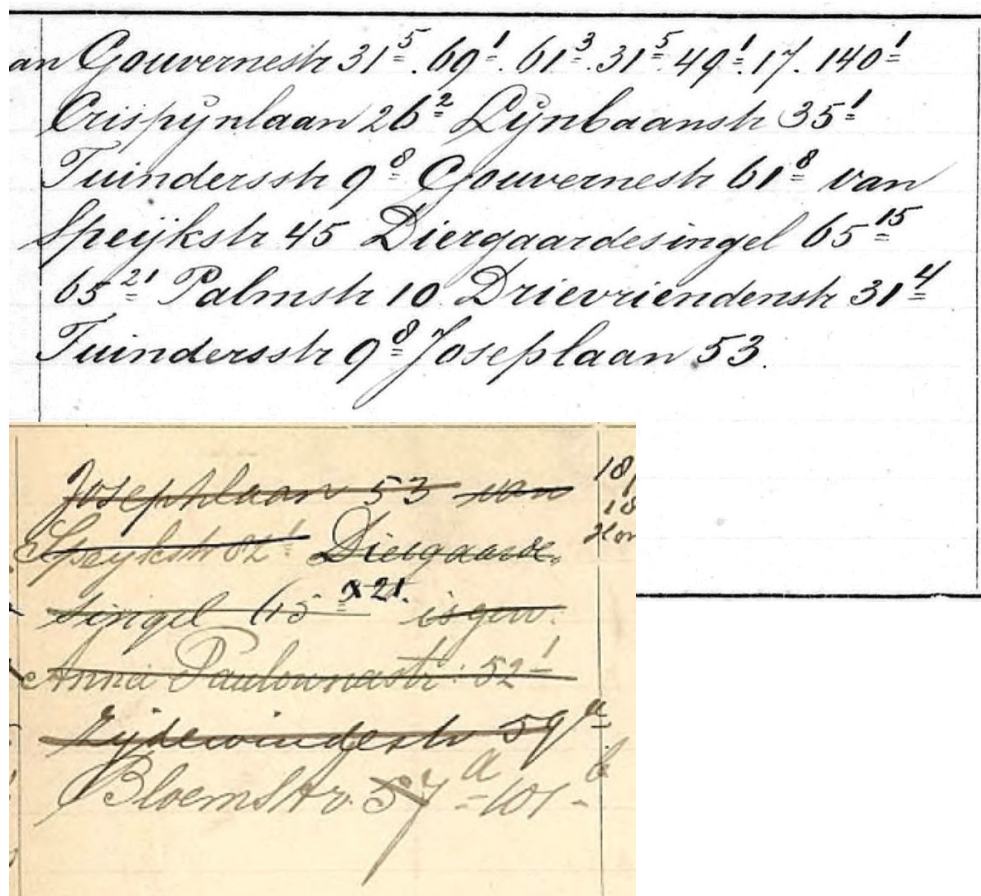
aantekening dateert van 1897 en veronderstelt dat het gezin dan uit Hontenisse komt.

³⁵ Zie voor deze en andere details de twee opeenvolgende gezinskaarten: RtGAR 494-03 [BR Rotterdam], inv 594 [D-26 Ven-Vli] blad 229; RtGAR_494-03 [BR Rotterdam], inv 851-506 blad 548422 [2e gezinskaart Rotterdam].

³⁶ RtSA 999-06 [Huwelijksakten] inv 1911F, f16 (akte 826). De huwelijksakte laat niet zien of de kantonrechter een formaliteit was of dat de ouders van de bruidegom zich verzet hebben tegen de erkenning van het kind. De akte stelt: ‘Ten opzichte van de ouders van den bruidegom en van de ouders der bruid heeft de tusschenkomst van den kantonrechter te Rotterdam plaats gehad.’

³⁷ De verhuisdag levert curieuze verhalen op: zie <https://nl.wikipedia.org/wiki/Verhuisdag>.

³⁸ ‘De wijk is ontstaan aan het eind van de 19e eeuw toen het grondgebied van de wijk toebehoorde aan de toenmalige gemeente Delfshaven. Delfshaven legde grondexploitanten weinig eisen op, waardoor een wijk gevuld raakte met speculantenbouw. In 1886 werd het Oude Westen door de

Naar huis

De gezinskaart in Rotterdam vermeldt dat Apollonia begin 1914 vertrekt naar de Blauwendijk in de gemeente Ossensisse.³⁹ De twee jongste kinderen, Petrus Johannes en Theodorus Antonius, gaan met haar mee. In december van dat jaar voegt Petrus zich bij hen. Ze gaan dan eerst samen terug naar Rotterdam om het huwelijk van Augusta Christina bij te wonen (23-12-1914). Enkele maanden daarna overlijdt Petrus op 59-jarige leeftijd (16-05-1915).

Wisten ze dat Petrus zou overlijden en zocht Apollonia een meer vertrouwde plek om te overleven en oud te worden?

November van dat jaar voegt Leonardus Stephanus zich bij hen. Hij is bijna 24 en grondwerker. Hij zal als oudste zoon het gezin versterkt hebben. Hij was ook bij het overlijden van zijn vader geweest en had aangifte gedaan.

annexatie van Delfshaven een deel van Rotterdam-West. De gemeente Rotterdam hanteerde een structurelere aanpak m.b.t. stadsuitbreiding dan Delfshaven, wat er onder meer voor zorgde, dat de wijk verharde wegen kreeg en riolering.' Wikipedia: Oude Westen.

³⁹ Blauwendijk is/was deel van de Oostdijk. De kaart in Ossensisse vermeldt wijk B 57 [GA Hulst, 005 Gem Ossensisse, inv 841 [BR 1908-1936] blad 246].

Naschrift 1

Apollonia heeft nog éérentwintig jaar te gaan en verdient de kost met leuren. Zoon Leo komt en gaat, zoon Petrus verdwijnt uit de digitale archieven...⁴⁰ en zoon Theo trouwt in 1928. 22 Oktober 1936 overlijdt Apollonia merkwaardig genoeg *niet* in haar eigen bed (in de gemeente Vogelwaarde) maar in Hontenisse⁴¹ – bij Theo thuis?⁴²

Naschrift 2

Leo had het onrustige of avontuurlijke van zijn vader en is lange tijd varensgezel geweest op de grote vaart.⁴³ Later in zijn leven trouwt hij met Elisabeth Mes en wonen ze in Rotterdam.⁴⁴ Na het overlijden van Elisabeth in 1964 verhuist hij naar Hulst. Ook hij keert terug naar de geboortegrond om er te sterven. Zes jaar later overlijdt hij zelf, achtenzeventig jaar oud, omringd door vrienden, zoals het bidprentje suggereert.⁴⁵

« Zie, ik kom om Uwen Wil te doen, mijn
God ».
Hebreënbrief 10,9.

Uw gebed wordt gevraagd voor

DE HEER

**Leonardus Stephanus
VLEESKENS**

weduwenaar van MEVROUW
Elisabeth Johanna MES

Geboren te Hontenisse 12 december 1891
en, alhoewel tijdig voorzien van het Heilig
Sacrament voor de zieken, nog onver-
wacht van ons heengegaan te Hulst 27
april 1970.

Hij geloofde in God; God was zijn anker
- teken van hoop en rust -; moge hij in
Gods liefde de veilige thuishaven vinden.
Ik dank alle mensen, die aan mij in mijn
leven iets moois, iets goeds en iets vreug-
devols hebben ingebracht.
God lone het U.

Hij was een rondborstige, moedige man,
die alle zeeën heeft bevaren en alle landen
had bezocht. Voor ons, zijn vrienden, was
hij een aangename verteller, die vele
mensen getroost heeft, door hen uit onze
kleine, enge gedachtenkring weg te ha-
len en mee te slepen naar de dingen van
de wijde wereld. Ruw van uiterlijk was
hij een hartelijk, goed mens en voor ie-
dereen hetzelfde.

⁴⁰ Op de tweede gezinskaart staat op de regel van Petrus Johannes in de buurt van de kolom Overlijden slordig gekrabbeld *8 juli 1920* en even verder *16 jan 59 terug PK*.

⁴¹ ZA 25 HON-O-1936 akte 37 en ZA 25 VOG-O-1936 akte 13.

⁴² We weten dat Theo in Hontenisse is getrouwd en dat hij in Terneuzen is overleden in 1963. Hoe lang hij in Hontenisse gewoond heeft, is daarmee nog onduidelijk. Let op de spelling: Theodorus Anthonius. Tante Marie heeft zijn bidprentje gevonden (blad 34) en vermeldt zijn nageslacht (blad 34 en 44).

⁴³ RtGAR 494-03 inv 851-506 blad 548420.

⁴⁴ De overlijdensakte van zijn vrouw vermeldt dat zij al dubbel weduwe was voor zij met Leo trouwde [Stadsarchief Rotterdam 999-09, inv 1964A1, fol A-1-108v, akte 432].

⁴⁵ Tante Marie heeft zijn gedachtenisprentje gevonden (blad 26).

Naschrift 3

Zoon Petrus mag dan uit de digitale archieven verdwenen zijn, van tante Marie weten we dat hij de migratie-avonturen van zijn vader heeft overtroffen en is geëmigreerd naar Canada.⁴⁶

†††††

⁴⁶ Zij merkt ook op dat hij in april 1970 nog leefde, toen ongehuwd (blad 27).

Migratie 1875-1900 – Oponthoud onderweg: Tinus en Hanna

Petrus Constantinus Vleeskens, zoon van Adriaan Vleeskens en Elisabeth Taalman, geboren te Stoppeldijk 22 november 1865, en Johanna van Woensel, dochter van Pieter van Woensel en Elizabeth Kleijnput, geboren te Hoedekenskerke 9 juli 1875.

Laten we beginnen met een geheim. Je vraagt je af hoe een jongen met zo'n dure naam, Petrus Constantinus, in de wandeling genoemd wordt. Een oudere broer heet al Petrus (Pieter?) en Constantijn is meer iets voor de koninklijke familie. Het bevolkingsregister van Rotterdam verklapt zijn naam. Hij staat daar abusievelijk vermeld als Petrus Tinus Constantinus, een combinatie van doopnamen en roepnaam.⁴⁷ Tinus dus.

Ergens in 1896 komt Tinus in beweging. Hij is dertig jaar, bijna al zijn broers zijn hem voorgegaan op weg naar de grote stad, en zijn moeder is het jaar ervoor overleden.⁴⁸ Hij woonde en werkte tot dat moment in Hengstdijk, maar pakt nu zijn boeltje en wandelt naar Walsoorden aan de Westerschelde. Daar gaat het veer naar Hansweert en even verder ligt bij Vlakte een station aan de lijn Vlissingen – Rotterdam.⁴⁹

De trein vertrekt om 6:51, 10:32, 14:37, 17:12 en 19:41 uur en komt na een klein uur in Roosendaal aan. Maar Tinus mist de trein.

⁴⁷ RtGAR 494-03 [BR] inv 851-506 [gezinskaarten] blad 548418.

⁴⁸ Elisabeth Taalman † 27-09-1895 [ZA 25 HON-O-1895 akte 78].

⁴⁹ Deze en andere afbeeldingen zijn te vinden op www.stationsweb.nl, evenals de vertrektijden (in dit geval van 1891)

Ergens onderweg naar het station, laten we zeggen in het dorp Schore, komt hij een leuke meid tegen en raakt aan de praat. Was het op straat, in een winkel of in de herberg waar hij wilde overnachten? Zij is dienstbode en bijna eenentwintig. We noemen haar Hanna, want Johanna past niet bij Tinus.

Beeldbank Zeeland
Prentbriefkaart ca 1910
Recordnummer 19344

Tinus blijft de trein missen, dag op dag, week op week, maand op maand, maar ergens blijft die dag hangen, 9 juli, haar verjaardag. Dat moet een feest geweest zijn tussen die twee. Minder dan een maand later overlijdt haar vader.⁵⁰ Crisis, want als het echt aan is tussen Hanna en Tinus, is hij nu kostwinner...

In de winter overleggen ze, Tinus, Hanna en haar moeder Elizabeth. Tinus gaat zijn oude plan doorzetten en zijn reis vervolgen naar Rotterdam. Hij zal daar de boel verkennen. Twee maanden logeert hij bij zijn broer Johannes Baptist en dan keert hij weer terug naar Schore.⁵¹ Hij is net op tijd om zijn zoon te verwelkomen. 8 April is de dag en zijn naam is Pieter.⁵²

Als Pieter zijn eerste jaar heeft volgemaakt, trekken ze met zoon Pieter en moeder Elizabeth naar Rotterdam en vieren ze opnieuw feest. Hanna en Tinus trouwen 9 november 1898.⁵³ Nu is ook hun zoon erkend. Er volgen nog twee blijvers, Elisabeth (1899) en Wilhelmina Rosalia (1907), maar dat is een ander verhaal.

Tinus werkt als los werkman, Hanna als huisvrouw. Ze overlijden op hoge leeftijd, Tinus in 1938, 72 jaar, Hanna in 1961, 85 jaar.⁵⁴ En moeder Elizabeth deed voor hun niet onder, overleden in 1929, 76 jaar oud.⁵⁵ Een geslaagde migratie.⁵⁶

⁵⁰ Pieter van Woensel † 6 augustus 1896 [ZA 25 SRE-O-1896 akte 7].

⁵¹ 10 Februari – 2 april 1897 [RtGAR 494-03 [BR] inv 851-506 [gezinskaarten] blad 548418].

⁵² Pieter Vleeskens * 8 april 1897 [ZA 25 SRE-G-1897 akte 8].

⁵³ Stadsarchief Rotterdam 999-06 inv 1898L fol L7 akte 1973. De akte vermeldt bij Tinus en Hanna: 'wonende alhier, doch binnen de laatste zes maanden te Schore'. Ook moeder Elizabeth is 'wonende alhier'.

⁵⁴ 22 Oktober 1938 [Stadsarchief Rotterdam 999-09 inv 1938D fol d155v akte 1938.4006]. 12 Mei 1961 [Stadsarchief Rotterdam 999-09 inv 1961B2 fol b2-084v akte 1961.1135].

⁵⁵ 22 April 1929 [Stadsarchief Rotterdam 999-09 inv 1929C fol c037 akte 1929.2463].

Postscriptum

Het kan ook zo gegaan zijn:

Het is vroeg in 1896, begin januari trouwt zijn jongste broer en hij is getuige – het wordt, zo voelt hij dat, tijd om ook zelf aan een volwassen leven te beginnen.⁵⁷ Zou Hanna een goede partij zijn? Hij had haar vorig jaar ontmoet op de jaarmarkt van Kruiningen...⁵⁸ Hij besluit haar ook dit jaar aan te spreken en te zien wat er zou gebeuren. De laatste woensdag, donderdag en vrijdag van juni is het zover.⁵⁹ Hij kan niet wachten...

Kruiningen ca 1910 [Beeldbank Zeeland / Prentbriefkaarten / 10267]

+++++

-
- ⁵⁶ Ik heb jammer genoeg geen gezinskaart gevonden, maar dat doet aan dit verhaal niet af.
- ⁵⁷ Johannes Baptist Vleeskens en Pitronella Merk: 3 januari 1896 [ZA 25 HEN-H-1896 akte 1].
- ⁵⁸ Tinus verklaart bij het huwelijk van zijn broer dat hij van beroep *schipper* is en in Kruiningen woont. Mocht dit waar zijn en geen grootspraak... Volgens de Rotterdamse gezinskaart woonde hij in Hengstdijk [RtGAR 494-03 [BR] inv 851-506 [gezinskaarten] blad 548418].
- ⁵⁹ 'Men heeft er eene druk bezochte jaarmarkt, welke drie dagen duurt en den laatsten Woensdag in Junij een begin neemt.' [A. J van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, Deel 6 (Jacobus Noorduyt: Gorinchem 1845) pg 667].